

Dr ANA TOT, Ekonomski fakultet u Subotici

REALIZACIJA PRINCIPA RASPODELE PREMA RADU U SAMOUPRAVNOM SOCIJALISTIČKOM DRUŠTVU

Problematika raspodele oduvek je zauzimala vrlo značajno mesto u ekonomskoj teoriji i pre a i nakon pojave marksističke ekonomske misli. Dok su, međutim, predstavnici klasične škole političke ekonomije, sa Smitom i Rikardom na čelu, raspodelu posmatrali više sa kvantitativnog aspekta, socijalisti utopisti teoriji raspodele pristupaju i sa kvalitativnog aspekta, unoseći analizu društvenih odnosa, mada su njihove teorije imale niz slabosti koje su rezultirale, pre svega, iz opštih slabosti utopijskog pravca. Pojava marksizma značila je prekretnicu i u teoriji raspodele, naročito u pogledu metodološkog pristupa izučavanju ove problematike. Otuda je, po našem mišljenju, najznačajniji doprinos marksističke teorije izučavanju problematike raspodele polazno stanovište da se u uslovima robne proizvodnje jedino rad javlja kao stvaralac vrednosti, da u procesu društvene reprodukcije primat pripada materijalnoj proizvodnji, te da odnosi svojine određuju i odnose u proizvodnji a samim tim i u raspodeli.

Polazeći od navedenog metodološkog pristupa problematici raspodele, Marks je često ukazivao na značaj proizvodnje i odnosa u proizvodnji kao i na njihovo reflektovanje na odnose u raspodeli. To potvrđuje i sledeći njegov stav: »Struktura raspodjele potpuno je određena strukturom proizvodnje. Sama raspodjela je proizvod proizvodnje, ne samo po predmetu, zato što se samo rezultati proizvodnje mogu raspodjeljivati, nego i po obliku, zato što određeni način učešća u proizvodnji određuje naročite oblike raspodjele, oblik u kome se učestvuje u raspodjeli.«¹

U »Kapitalu«, Marks je još decidnije ukazao na primat proizvodnje i društvenih odnosa u proizvodnji nad odnosima u raspodeli: »Određeni odnos raspodele dakle je samo izvor istorijski određenog

¹ Karl Marks, Temelji slobode, Naprijed, Zagreb, 1974, strana 20.

odnosa proizvodnje... Prema tome, takozvani odnosi raspodele odgovaraju istorijski određenim specifičnim društvenim oblicima procesa proizvodnje i odnosa u koje ljudi međusobno ulaze u procesu reprodukcije svog ljudskog života, i potiče iz njih. Istorijski karakter ovih odnosa raspodele jeste istorijski karakter odnosa proizvodnje, od kojih oni izražavaju samo jednu stranu. Kapitalistička raspodela drukčija je od oblika raspodele koji potiču iz drugih načina proizvodnje, i svaki oblik raspodele iščezava sa određenim oblikom proizvodnje iz koga je potekao i kome odgovara.«²

Na međusobnu uslovljenost proizvodnje i raspodele Marks je ukazao i u svojoj »Kritici Gotskog programa« tvrdeći: »Svaka raspodela sredstava potrošnje samo je posledica raspodele uslova proizvodnje. A raspodela uslova proizvodnje je svojstvo samog načina proizvodnje.«³

Navođenje citiranih Marksovih stavova imalo je za cilj ukazivanje na metodološki pristup kojim se Marks služio u svojoj teoriji raspodele koji mora da čini i osnovu teorijskog pristupa raspodeli u socijalističkom društvu.

Polazeći od svojinskih odnosa kao determinante društvenih odnosa u proizvodnji a samim tim i u raspodeli, Marks je već u prvom tomu »Kapitala« ukazao i na društvene odnose u raspodeli koji će vladati u socijalističkom društvu: »Naposletku, predstavimo sebi, promene radi, udruženje slobodnih ljudi koji rade društvenim sredstvima za proizvodnju i svoje mnogobrojne individualne radne snage samosvesno troše kao jednu društvenu radnu snagu... Ukupni proizvod udruženja društven je proizvod. Jedan deo toga proizvoda služi opet kao sredstva za proizvodnju. On ostaje društven. Ali drugi deo troše članovi udruženja kao životne namirnice. Toga radi mora se razdeliti među njih. Način ove raspodele menjaće se prema posebnoj vrsti samog organizma društvene proizvodnje i prema odgovarajućoj visini istorijskog razvitka proizvođača. Samo radi paralele s robnom proizvodnjom uzećemo da je udeo stvarnog proizvođača u životnim namirnicama određen njegovim radnim vremenom. Tako bi radno vreme igralo dvojaku ulogu. Njegovo raspoređivanje po društvenom planu reguliše pravilnu srazmeru između različitih radova i različitih potreba. S druge strane, radno vreme služi ujedno i kao mera za individualni udeo proizvođača u zajedničkom radu, a otuda i u onom delu zajedničkog proizvoda koji služi individualnoj potrošnji.«⁴

Razgraničavajući nižu od više faze komunističkog društva Marks je u »Kritici Gotskog programa« ukazao na osnovna načela raspodele koja će karakterisati prelazni period od kapitalističkog ka višoj fazi komunističkog društva i još jednom ističe princip raspodele prema radu tvrdeći: »Ovde imamo posla s komunističkim društvom

² Karl Marks, Kapital, Kultura, Beograd, 1964, knjiga V, str. 431 i 432.

³ Karl Marks, Kritika Gotskog programa, Kultura, Beograd, 1959, str. 18.

⁴ Karl Marks: Kapital, knjiga I, str. 87.

ne onakvim kakvo se ono razvilo na svojoj vlastitoj osnovi, nego obrnuto, onakvim kakvo ono iz kapitalističkog društva upravo izlazi; s komunističkim društvom, dakle, koje u svakom pogledu, u ekonomskom, moralnom, duhovnom, nosi na sebi mladeže starog društva iz čije utrobe izlazi. Prema tome, pojedini proizvođač dobija nazad od društva — posle odbitaka — tačno ono što mu daje. Ono što mu je dao — njegov je individualni kvantum rada... On dobija od društva potvrdu da je dao toliko i toliko rada (posle odbitka njegova rada za zajedničke fondove), i na osnovu te potvrde dobija iz društvenih zaliha sredstava potrošnje onu količinu predmeta potrošnje na koju je utrošeno isto toliko rada.⁵

Navedeni Marksovi stavovi o vladajućem načelu raspodele u socijalističkom društvu logična su posledica svojinskih odnosa u socijalizmu. Naime, u uslovima društvene svojine nad sredstvima za proizvodnju pojedinac ne može društvu ništa drugo ni dati sem svog rada a, shodno tome, rad postaje i jedino merilo za učešće pojedinca u raspodeli.

Ukazujući na vladajuće načelo raspodele u socijalističkom društvu Marks je pošao od pretpostavke da će u socijalizmu nestati robni karakter proizvodnje, na što ukazuju i njegovi stavovi u »Kritici Gotskog programa«: »Unutar kolektivnog, na zajedničkoj svojini sredstava za proizvodnju baziranog društva, proizvođači ne razmenjuju svoje proizvode: ni rad koji je utrošen na proizvode ne pojavljuje se ovde kao vrednost tih proizvoda, kao neko materijalno svojstvo koje oni poseduju, jer sad već, suprotno onom što imamo u kapitalističkom društvu, individualni radovi postoje ne okolišno, nego neposredno kao sastavni delovi celokupnog rada.«⁶

Marksove stavove u pogledu karaktera proizvodnje u socijalizmu prihvatao je i Engels koji u »Anti-Diringu« tvrdi: »Uzimanjem u posed sredstava za proizvodnju od strane društva uklanja se robna proizvodnja, a s njom i vladavina proizvođača nad proizvođačima.«⁷

Lenjin je prihvatio koncepciju o nerobnom karakteru proizvodnje u socijalizmu, te je, nakon oktobarske revolucije, u Sovjetskom Savezu pokušao ukidanje robne proizvodnje u periodu tzv. »ratnog komunizma«. Lenjin je, međutim, uvideo neodrživost ove koncepcije, jer je praksa nametala drugačija rešenja. Stoga je Lenjin, uvažavajući zahteve prakse, konstatovao da je bilo pogrešno smatrati da će se neposrednim zapovestima proleTERSKE države moći organizovati komunistička državna proizvodnja i državna raspodela. Već 1921. Lenjin se zalaže za jačanje slobodne razmene i robne proizvodnje, ukazujući na dalje pravce razvoja proizvodnje u Sovjetskoj Republici: »Prvo, potrebna je izvesna sloboda u razmeni, sloboda za sitne posjednike; potrebno je pribaviti robe i namirnice. Šta je slobodna razmena ako se nema šta razmenjivati; sloboda trgovine,

⁵ K. Marks: »Kritika Gotskog programa«, Kultura, Beograd, 1959, str. 16.

⁶ Karl Marks, Kritika Gotskog programa, strana 15 i 16.

⁷ Fridrih Engels: Anti-Diring, Kultura, Beograd, 1964, str. 345.

ako se nema šta izneti na tržište! Ova sloboda može da postoji samo na papiru, a klase imaju potrebe ne u papiru, nego u materijalnim stvarima. Treba dobro shvatiti ova dva uslova. Mi govorimo suviše kasno o drugom (uslovu — primedba A. T.): kako pribaviti robe, znamo li mi da ih pribavimo. Potrebno je prvo izvršiti prvi uslov, slobodu razmene« (podvukao A. T.).⁸

Lenjin je, dakle, robni karakter socijalističke proizvodnje smatrao privremenom neophodnošću jer je robni karakter proizvodnje u Sovjetskom Savezu smatrao posledicom paralelnog postojanja različitih načina proizvodnje, počev od proste robne proizvodnje, preko državno-kapitalističke do državno socijalističke. Dalji razvoj socijalističke teorije i prakse dokazao je, međutim, da se navedenim uzrocima ne može objasniti robni karakter socijalističke proizvodnje, jer je robna proizvodnja ostala i nakon ukidanja pomenutih uzroka.

U ovom radu se, međutim, nećemo upuštati u dalje rasprave (koje su još uvek u toku) o uzrocima robnog karaktera proizvodnje u socijalizmu, nego će predmet naše analize biti kao robni karakter proizvodnje, koji je još uvek prisutan, utiče na raspodelu.

Neosporno je da robni karakter proizvodnje deluje i na odnose u raspodeli, ali socijalistička robna proizvodnja ima određene specifičnosti u odnosu i na prostu i na kapitalističku robnu proizvodnju, što se nužno odražava i na principe raspodele u socijalizmu. Osnovne specifičnosti socijalističke robne proizvodnje proističu iz odnosa svojine u socijalizmu. Polazeći od društvene svojine kao vladajućeg produkcionog odnosa u socijalizmu, na koji su ukazivali već i klasici marksizma, očito je da radna snaga u socijalizmu, za razliku od radne snage u kapitalizmu, gubi robni karakter. Ona ga gubi u meri u kojoj radni čovek, kao subjektivni faktor procesa društvene reprodukcije, raspolaže ukupnim društvenim sredstvima, tj. ukupnim društvenim minulim radom.

Raspolažući društvenim sredstvima radnici u socijalističkom društvu planski uređuju odnose u proizvodnji a samim tim i u raspodeli. Vršeci plansku raspodelu rada i sredstava, uz poznavanje objektivnih ekonomskih zakonitosti, radnici utiču na sferu raspodele, i kroz uspostavljanje skladnijih proporcija između pojedinih oblasti i grana uspostavljaju i adekvatnije odnose u raspodeli. Ovu svoju funkciju radnici vrše samo onda ako istinski upravljaju ukupnim društvenim minulim radom a to, drugim rečima, znači da društvena svojina nad sredstvima za proizvodnju zahteva i izgradnju adekvatnog sistema upravljanja tim sredstvima, izgradnju integralnog sistema samoupravljanja. Otuda smatramo da samoupravljanju nema alternative. Ono je produkt društvene svojine. Sve dotle dok pojedinci ili grupe budu u poziciji da upravljaju minulim radom društva, ne može se govoriti o raspodeli prema radu. Društvena svojina postaje istinski društvena samo onda ako društvenim sred-

⁸ V. Lènine: Oeuvres, tome XXXII, Editions sociales, Paris, 1960, str. 228.

stvima upravljaju svi radni ljudi jer, inače, monopol upravljanja sredstvima za proizvodnju rada monopol u raspodeli a kao posledica toga najamne odnose, tj. prisvajanje po osnovu svojine a ne rada.

Društvena svojina nad sredstvima za proizvodnju nužno nameće pravo proizvođača da raspolažu ukupnom novostvorenom vrednošću (živim radom) a ne samo jednim njenim delom, jer je i dohodak društvena kategorija. Stoga u uslovima društvene svojine proizvođači raspolažu ukupnim društvenim dohotkom i shodno svom doprinosu ukupnom društvenom radu vrše njegovu raspodelu. Tek na pomenutim osnovama princip raspodele prema radu javlja se kao zakonitost. Polazeći od navedenih postavki radnici iz dohotka podmiruju svoju ličnu potrošnju shodno svom doprinosu ukupnom društvenom radu a preostali deo dohotka ponovo pretvaraju u društvenu svojinu.

Radnici, međutim, ne mogu ovladati ukupnim društvenim sredstvima i dohotkom ako prethodno nisu ovladali svojim ukupnim (živim i minulim) radom. Bez toga su i društvena sredstva i društveni dohodak apstraktne kategorije. Izgradnja koncepcije udruženog rada realna je osnova ovladavanja radnika ukupnim društvenim sredstvima i dohotkom. Pri tome se ne sme zaboraviti da se mi nalazimo u početnoj fazi udruženog rada te da, stoga, uspostavljeni odnosi u proizvodnji i raspodeli nisu idealni pa se i princip raspodele prema radu ne realizuje automatski već je neophodna društvena akcija u cilju njegove adekvatne realizacije.

Na sadašnjem nivou razvijenosti naših društveno-ekonomskih odnosa princip raspodele prema dohotku nije identičan sa principom raspodele prema radu. Dohodak koji ostvaruju organizacije udruženog rada ne mora biti, najčešće i nije, rezultat rada samo radnih ljudi zaposlenih u toj organizaciji udruženog rada. On je često rezultat i određenog tržišnog položaja, prirodnih uslova i, sasvim sigurno, rezultat rada i drugih radnih ljudi, van organizacije udruženog rada, s obzirom na činjenicu da je u uslovima sve veće podružvljenosti proizvodnje i on sve više društven. Iz tih razloga dohodak u sebi može da sadrži određene elemente čijom bi se raspodelom na lične dohotke narušavao princip raspodele prema radu. Činjenica je da danas postoje značajne razlike u uslovima privređivanja između građana, grupacija i organizacija udruženog rada, što se u uslovima robne proizvodnje odražava i na realizovani dohodak. Otuda je neophodno voditi svesnu društvenu politiku ka izjednačavanju uslova privređivanja, što će imati za posledicu i adekvatnije uspostavljanje odnosa u sticanju dohotka a time i adekvatniju realizaciju principa raspodele prema radu. Sve dotle dok postoje značajnije razlike u uslovima sticanja dohotka neophodno je društveno dogovorenim politikom raspodele obavezati privredne subjekte da se deo dohotka koji je rezultat povoljnijih uslova privređivanja, neovisan od rada radnih ljudi u konkretnoj organizaciji udruženog rada, izdvoji iz osnovice za raspodelu ličnih dohodaka. Smatramo da bi

svako drugo rešenje vodilo ka narušavanju principa raspodele prema radu a preko toga i do narušavanja društvene svojine. Iz navedenih razloga proističe da je izjednačavanje uslova sticanja dohotka neophodna pretpostavka adekvatnije realizacije principa raspodele prema radu.

Postoje, međutim, mišljenja da bi izjednačavanje uslova sticanja dohotka dovelo do kočenja naučno-tehničkog progressa i promene privredne strukture. Takva teza se može prihvatiti samo ukoliko naučno-tehnički progres i promena privredne strukture treba da se odvijaju isključivo pod dejstvom tržišta, bez ikakve svesne društvene akcije, što je, smatramo, inkompatibilno sa našim sistemom. Čak i u navedenim uslovima funkcionisanja celokupnog privrednog sistema smatramo da se navedena shvatanja ne mogu prihvatiti u celosti. Jasno je, naime, da ne može biti naučno potkrepljena tvrdnja da bi se, na primer, eliminisanjem monopolskog položaja nekih privrednih subjekata, pa i grana, na tržištu usporavali tehnički progres i promene privredne strukture. Poznato je da monopoli upravo koče naučno-tehnički progres, bez obzira na to u kom se društvu javljaju, jer upravo mogućnost da se zahvaljujući povoljnom položaju na tržištu dođe do većeg dohotka destimuliše napore u ovim organizacijama da se do većeg dohotka dođe prvenstveno kroz povećanje produktivnosti rada, a to je u suprotnosti sa zakonom društvene ekonomije rada. S druge strane, neosporno je da će tržište i dalje uticati na privrednu strukturu, ali ne samo ono. Upravo je društvena svojina kvalitet socijalističke proizvodnje koji omogućava da se uspostavljanje skladne privredne strukture vrši i ex ante, planski, a ne samo ex post, i ne samo što to ona omogućava nego i zahteva, da ne bi bila narušavana.

Neosporno je, dakle, da je sve dotle dok nisu približno izjednačeni uslovi sticanja dohotka potrebno, radi adekvatne primene principa raspodele prema radu, izdvojiti deo dohotka koji nije rezultat rada iz osnovice za raspodelu ličnih dohodaka, ali se tome mora prići nakon svestrane analize. Realizacija monopolske ili oligopolske moći, na primer, omogućava da privredni subjekti, koji uživaju takav položaj, prisvajaju tzv. monopolsku rentu. Sam monopolski ili oligopolski položaj ne znači, međutim, da se monopolska renta i ostvaruje; on predstavlja samo potencijalnu mogućnost za njeno prisvajanje. Državnom intervencijom u oblasti cena, još uvek prisutna, moguće je eliminisati monopolsku rentu pa čak zahvatiti i deo dohotka koji je rezultat rada. Stoga se pitanje ostvarivanja ili neostvarivanja ove rente mora prići na osnovu svestrane analize.

U uslovima robnog karaktera proizvodnje znatnija odstupanja između novostvorene vrednosti i realizovanog dohotka mogu rezultirati i iz različitog intenziteta dejstva naučno-tehničkog progressa po pojedinim granama privrede. Grane sa većim intenzitetom dejstva naučno-tehničkog progressa ostvaruju veću stopu porasta produktivnosti rada u odnosu na prosek privrede. Ove grane, istovre-

meno, pod nepromenjenim ostalim uslovima, postižu i veći porast dohotka po zaposlenom, što omogućuje i veći porast ličnih dohodaka.

Rezultate koji proističu iz većeg intenziteta dejstva naučno-tehničkog progressa ne bi trebalo da prisvajaju samo one grane i privredni subjekti u kojima se oni ispoljavaju. U uslovima sve većeg podruštvljavanja proizvodnje dolazi i do sve većeg podruštvljavanja naučno-tehničkog progressa. Na današnjem stepenu podele rada brzi ili sporiji intenzitet naučno-tehničkog progressa rezultat je rada velikog broja ljudi, počev od naučno-istraživačkih institucija pa sve do finalnog proizvođača nekog proizvoda koji se koristi pomenutim rezultatima. Društveni karakter dohotka nameće potrebu da se dohodak koji je rezultat naučno-tehničkog progressa deli na sve subjekte privređivanja koji su svojim radom doprineli njegovom ostvarivanju.

Pored već pomenutih faktora koji dovode do razlike između novostvorene vrednosti i realizovanog dohotka, neovisno od rada, pojavljuju se i prirodni uslovi. Uticaj ovog faktora na realizovani dohodak javlja se u poljoprivredi, ekstraktivnoj industriji i građevinarstvu a kao posledica dejstva ovog faktora javlja se diferencijalna renta. Neosporno je da bi raspodela ovog dela dohotka na lične dohotke imala za posledicu da oni u sebi sadrže i elemente rente, što nije u skladu sa principom raspodele prema radu.

Navedeni problemi u realizaciji principa raspodele prema radu ukazuju da bi u uslovima robne proizvodnje, ukoliko se ne bi vodila adekvatna društvena politika raspodele, moglo doći do protivrečnosti između društvene svojine i prisvajanja koje se ne bi temeljilo samo na radu. Suštinsko je, međutim, pitanje na koji način će doći do trajnog rešenja navedenih problema, odnosno kako će doći do postepenog izjednačavanja uslova sticanja dohotka a time i do eliminisanja dohotka koji nije rezultat rada. Izgradnja koncepcije udruženog rada predstavlja, po našem mišljenju, dugoročni pravac rešavanja ove problematike. Samo ovladavanje celokupnim društvenim sredstvima i društvenim dohotkom od strane proizvođača može obezbediti adekvatno realizovanje principa raspodele prema radu. Da bi, kako smo već istakli, proizvođači bili u mogućnosti da ovladaju društvenim sredstvima i dohotkom u celini, moraju prethodno ovladati sredstvima i dohotkom svoje osnovne organizacije udruženog rada koji će potom nesmetano udruživati u šire asocijacije udruženog rada i, shodno tome, ostvarivati zajednički prihod i dohodak koji će raspodeljivati prema svome radu. Samo nesmetano cirkulisanje i udruživanje dohotka pretvara ga u društvenu svojinu.

Proces udruživanja rada i sredstava predstavlja svojevrsan proces koncentracije sredstava koju je kao zakonitost razvoja proizvodnje definisao već Engels, ali se u izgradnji koncepcije udruženog rada eliminiše njegov negativan pratilac: proces centralizacije sredstava. Upravo proces udruživanja rada i sredstava predstavlja svojevrsan put pretvaranja dohotka u društvenu svojinu i pošto

je taj proces praćen i uspostavljanjem adekvatnih samoupravnih odnosa to on predstavlja i proces u kome će proizvođači postepeno ovladati celokupnim društvenim dohotkom.

Udruživanje rada i sredstava treba da se zasniva na međusobnoj povezanosti proizvođača u ciklusu društvene reprodukcije a ne u granskim okvirima (to bi sigurno vodilo ka formiranju monopola) jer jedino taj pristup može da obezbedi povećavanje produktivnosti rada svake osnovne organizacije udruženog rada i asocijacije u celini i skladan razvoj delova i celine. Ovakav pristup udruživanju rada i sredstava obezbeđuje donošenje zajedničkih planova i programa razvoja asocijacije, zajedničku proizvodnju iz koje rezultiraju i zajednički prihod i dohodak u čijoj se raspodeli mogu eliminisati klasični tržišni odnosi jer se zajednički prihod i dohodak raspodeljuju na osnovne organizacije udruženog rada shodno njihovom učešću u ukupnom radu asocijacije, i to ne na osnovu voluntarističkih kriterijuma nego na osnovu društveno potrebnog rada. Udruživanjem rada i sredstava u sve šire asocijacije udruženog rada radnici će postepeno ovladavati sve većim delom društvenog dohotka a do potpunog ovladavanja društvenim dohotkom doći će kada kroz procese udruživanja rada i sredstava cela privreda postane jedinstvena reprodukciona celina na nivou društva kao celine, koja, dakle, neće poznavati regionalne okvire, te će kroz samoupravno vođenje razvojne politike u cilju zadovoljavanja rastućih potreba društva predstavljati istinsku asocijaciju slobodnih proizvođača u kojoj će biti rešene protivrečnosti koje proističu iz društvenog karaktera proizvodnje i privatnog, grupnosvojinskog ili bilo kog drugog neadekvatnog prisvajanja. To je, po našem mišljenju, istovremeno i proces pretvaranja dohotka u društvenu svojinu, kroz njegovo stalno udruživanje u šire asocijacije udruženog rada, koje predstavlja suštinsko pitanje u daljem razvoju socijalističkih društveno-ekonomskih odnosa. To je proces još duge budućnosti, ali budućnosti koja je već počela izgradnjom koncepcije udruženog rada.

Navedeni transformacioni procesi u proizvodnji nužno moraju biti praćeni i neproizvodnim delatnostima. One predstavljaju integralni deo udruženog rada te se i njihovi rezultati rada reflektuju na rezultate materijalne proizvodnje. Udruživanje rada neproizvodnih organizacija udruženog rada sa organizacijama iz materijalne proizvodnje koje su njihove korisnice usluga i u kojima se, dakle, održavaju rezultati rada neproizvodnih organizacija omogućava utvrđivanje i vođenje zajedničke razvojne politike i, shodno tome, kroz raspodelu zajedničkog prihoda i dohotka prema doprinosu u radu i ostvarivanju dohotka asocijacije kao celine afirmiše dohodak kao društvenu kategoriju. Takav pristup omogućava da se raspodela između proizvodne i neproizvodne sfere temelji na radu, odnosno doprinosu neproizvodnih delatnosti ukupnim rezultatima materijalne proizvodnje.

Princip raspodele prema radu se, međutim, ne može realizovati samo uspostavljanjem adekvatnih odnosa u raspodeli između osnovnih organizacija udruženog rada; on se realizuje samo onda ako i pojedinac prisvaja sredstva lične potrošnje na bazi svoga rada. U uslovima društvene svojine nad sredstvima za proizvodnju javljaju se u raspodeli odnosi između radnika i društva te se ne zasnivaju na odnosima klasnih suprotnosti i nemaju za rezultat najamninu. U tim uslovima ni rad ne predstavlja proces potrošnje već neposredno učešće njegovog vlasnika u proizvodnji društvenog proizvoda. Prema tome, princip raspodele prema radu postaje vladajuće načelo raspodele u uslovima kada se društvo javlja kao asocijacija udruženih radnika. U tim uslovima kategorija ličnog dohotka odražava izvjesne proizvodne odnose zasnovane na društvenoj svojini nad sredstvima za proizvodnju u kojima su društveni interesi izraz dugoročnih interesa pojedinca.

U teorijskim razmatranjima naših ekonomista prisutna je teza da je rad u okviru osnovne organizacije udruženog rada neposredno društvenog karaktera. Ova koncepcija polazi od činjenice da rad kolektiva u celini podleže verifikaciji na tržištu dok u okviru osnovne organizacije udruženog rada ne deluju tržišne zakonitosti. Smatramo da je ovakav pristup problematici prahvatljiv i da ne znači negiranje društveno potrebnog radnog vremena kao kriterijuma u raspodeli jer posredstvom verifikacije kolektivnog rezultata rada i rad svakog pojedinog proizvođača podleže određenoj tržišnoj verifikaciji mada samo kroz rezultate kolektiva u celini. Polazeći od prethodne konstatacije, u raspodeli ličnih dohodaka neophodno je utvrditi individualni doprinos svakog pojedinca rezultatima osnovne organizacije udruženog rada dok se kroz verifikovanje kolektivnog rezultata rada verifikuje i doprinos pojedinca razvitku društva u celini.

U uslovima kvantifikovanja doprinosa svakog radnika rezultatima osnovne organizacije udruženog rada i šire, nužno dolazi do diferenciranja u ličnim dohocima. Karakter i diferenciranja u ličnim dohocima ne mogu se objašnjavati ni robnim karakterom proizvodnje niti sa stanovišta nadoknade troškova reprodukcije radne snage nego sa aspekta učešća radnika u društvenom radu. Lični dohodak i njegova veličina predstavljaju učešće radnika u opštim rezultatima shodno njegovom učešću u ukupnom radu.⁹

Pri utvrđivanju učešća pojedinca u ukupnom društvenom radu neophodno je poći od kvaliteta i kvantiteta rada svakog radnika i na bazi toga utvrditi i njegov lični dohodak. Kvantitet rada je relativno lako meriti njegovim vremenskim trajanjem. Samo vremensko trajanje rada, međutim, nije dovoljan kriterijum kvantiteta, jer bi u tom slučaju radnik sa nižom produktivnošću rada ostvario isti lični dohodak kao i radnik sa višom produktivnošću rada (uz pretpo-

⁹ Videti: Dr Dragoje Žarković: Prilog teoriji ličnog dohotka u socijalizmu, Zbornik radova o samoupravljanju, Pravni fakultet, Novi Sad, 1975.

stavku istog vremenskog trajanja). Viša produktivnost rada, kao i viši stepen intenzivnosti rada, utiču na količinu proizvoda radnog učinka, te ona predstavlja dobar kriterijum za merenje kvantiteta rada. Činjenica je, međutim, da u uslovima automatizacije proizvodnje trajanje rada, kao faktor njegovog kvantiteta, postaje sve značajniji kriterijum.

Oba pomenuta kriterijuma u osnovi izražavaju metode merenja kvantiteta rada u smislu najamnine od vremena i od komada. To, međutim, ne znači da bi primena tih kriterijuma reprodukovala najamne odnose jer su za to neophodni društveni odnosi koji se suštinski razlikuju od socijalističkih društvenih odnosa. Ovi kriterijumi su neophodni radi što adekvatnijeg utvrđivanja učešća pojedinca u ukupnom radu, a u uslovima kada radnik raspolaže celokupnim dohotkom nema opasnosti da se na osnovu njih stvaraju najamni odnosi. Naprotiv, upravo nedostatak kriterijuma za utvrđivanje učešća pojedinca u ukupnom društvenom radu može da dovede do stvaranja eksploatorskih odnosa.

Poteškoće su, međutim, mnogo veće kada treba utvrditi učešće pojedinca u ukupnom radu sa aspekta kvaliteta. Naime, pri merenju kvaliteta rada potrebno je uzeti u obzir složenost posla koji radnik obavlja, a to znači: različitu stručnost, umešnost, iskustvo i slično, koje zahteva priroda posla. To podrazumeva da bi trebalo porediti poslove po stepenu složenosti, neovisno od toga koji ih radnik obavlja, jer, bez obzira na stepen njegove kvalifikacije, ukoliko može da obavlja složeniji posao, treba da mu pripadne i veći lični dohodak.

Postavlja se, međutim, pitanje ko i na kom nivou treba da utvrdi kriterijume za svodenje složenog rada na prost rad. Smatramo da ove kriterijume treba utvrditi mehanizmom društvenog dogovaranja i samoupravnog sporazumevanja s tim da neke od njih treba utvrditi na nivou društva kao celine a neke na nivou osnovne organizacije udruženog rada.

Utvrđivanje relativnih odnosa prema kvalitetu i kvantitetu rada između radnika omogućilo bi da se na temelju njih utvrde i odnosi u ličnim dohocima na bazi doprinosa svakog pojedinca ukupnom društvenom radu, čime bi proces raspodele prema radu bio zaokružen.

Dr. ANA TOT, the Faculty of Economics in Subotica

REALIZATION OF THE PRINCIPLE OF DISTRIBUTION ACCORDING TO
WORK IN SELF-MANAGING SOCIALIST SOCIETY

S u m m a r y

The author in his reference sets out from Marxian methodological approach to the topic of distribution and reduces it to the following: Under the conditions of commodity production the work alone appears as creator of value in the process of social reproduction, material production takes primacy and property over the production means prescribes socio-economic relations in production and consequently in distribution too.

The author also denotes that Karl Marx, beginning from the property over the means of production as the basis of socio-economic relations had already in the first chapter of »Capital« denoted at socio-economic relations which will characterize distribution in socialistic society and that in his »Critique of Gothic Programme« he clearly denoted at the basic principle of distribution which will characterize the transitional period from Capitalistic to higher phase of Communistic society and pointed out the principle of distribution according to work.

The author further asserts that the commodity character of production reflects also on the distribution but, he states that socialistic commodity production has specific characteristics both in relation to the simple commodity production and capitalistic commodity production which necessarily reflects to the principles of distribution in Socialism too.

The basic characteristics of socialistic commodity production derive from property over the means of production in Socialism. Beginning from the social property over the means of production as the basic of productive relations already denoted at by classics of Marxism, it is obvious that labouring power in Socialism loses the character of hired labouring power. It loses that character as much as the working man, as subjective factor of the process of social reproduction, manages the social means. That, in so many words means, that social property over the means of production also asks for building up an adequate system of management, as an integral system of self management. Consequently, self-management is the product of social property. Only under the conditions of social property, when the means of production belong to all working people and when an individual can give society nothing but his labour, the principle of distribution according to work appears as the ruling principle of distribution. The social property over the means of production imposes the right of producers to manage their whole income-not a part of it, and, according to their participation in total social work, distribute that income.

The author further asserts that the principle of distribution according to the realized income is not identical with the principle of distribution according to work. The income, realized in organizations of associated labour is not necessarily, mostly it is not, only the working people employed in that organisation of associated labour. It is often the result of certain market

position some natural conditions, and surely, it also the result of labour of other working people out of the organisation of associated labour, considering the fact that under the conditions of increasing socialisation of production, the income also becomes more and more social. Because of it, the author considers that as long assignificant differences exist in the conditions of income realization, that it is necessary, by the social agreed policy of distribution, to oblige economic subjects to take out a part of income from the basis distribution of personal incomes which part of income is the result of favourable conditions for the realization of income and which does not depend on the labour of working people in that concrete working organization of associated labour because any other solution would lead to the breaking of the principle of distribution according to work and by it to the breaking of social property.

In his further interpretation the author points at further direction of solving problems of unequal conditions in realization of income linking them for the conception of associated labour through which by association of labour and means in broader and broader associations of associated labour, and through the distribution of common income and income will create more adequate relations in distribution based on the principle of distribution according to work.

The author in his final considerations of the topic of distribution analyzes the distribution of personal incomes pointing out socio-economic contents of personal income which derives out of social property over the means of production and finally, at the end of his reference, in a few words, the author points at criteria in distribution of personal incomes.

Д-р АННА ТОТ, Экономический факультет в Суботице

ОСУЩЕСТВЛЕНИЕ ПРИНЦИПОВ РАСПРЕДЕЛЕНИЯ ПО ТРУДУ В САМОУПРАВЛЕНЧЕСКОМ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОМ ОБЩЕСТВЕ

Резюме

Автор в своём докладе исходит из анализа марксистского методологического подхода к вопросам распределения и заключает следующее: в условиях товарного производства только труд является создателем ценности; в процессе общественного воспроизводства первое место принадлежит материальному производству и что собственность на средства производства определяет общественно-экономические отношения в производстве и тем самым и в распределении.

Автор также подчёркивает, что Карл Маркс, исходя из собственности на средства производства, определяющей основы общественно-экономических отношений, указал и на общественно-экономические отношения, кото-

рые будут характеризовать распределение в социалистическом обществе. Маркс еще в „Критике готской программы” ясно указал на основные принципы распределения, которые будут характеризовать переходящий период от капиталистического к высшей стадии коммунистического общества и выдвинул принцип распределения по труду.

Автор далее утверждает, что товарный характер производства отражается и на распределение, но социалистическое товарное производство имеет определённые специфики как в отношении на простое товарное производство, так и в отношении на капиталистическое товарное производство, что, в конечном счёте, отражается и на принципы распределения при социализме. Основная характеристика социалистического товарного производства вытекает из собственности на средства производства при социализме. Исходя из общественной собственности на средства производства как основы производственных отношений, что уже было сказано и классиками марксизма, ясно, что труд при социализме теряет характер наёмного труда. Теряет его по мере того, насколько рабочий, в качестве субъективного фактора процесса общественного воспроизводства владеет общественными средствами. Другими словами, это обозначает, что общественная собственность на средства производства требует и установления определённой системы управления, системы самоуправления на базе интеграции. Следовательно, самоуправление является продуктом общественной собственности. Лишь в условиях общественной собственности, когда средства производства являются собственностью всех трудящихся и когда индивидуальное лицо и не в состоянии дать обществу ничего другого кроме своего труда, принцип распределения по труду является господствующим фактором распределения. Общественная собственность на средства производства даёт право производителям располагать своим общим доходом, а не только его частью, и в зависимости от участия в общем общественном труде, совершать и его распределение.

Автор между тем утверждает, что принцип распределения по осуществлённому доходу не совпадает с принципом распределения по труду. Доход, осуществлённый организацией объединённого труда не должен быть, чаще всего и не бывает, исключительным результатом труда трудящихся, работающих в одной организации объединённого труда. Доход часто является результатом определённых условий на рынке, природных условий и, вполне вероятно, результатом труда и других трудящихся, работающих вне организации объединённого труда, имея в виду, что в условиях всё более ясной обобщественности производства и доход становится всё более общественным. Автор считает, что до тех пор пока существуют значительные различия в условиях создания дохода, необходимо вести договоры насчёт политики распределения на общественном уровне, необходимо обязать хозяйственные субъекты, чтобы часть дохода, которая является результатом более выгодных условий труда, осуществлённую независимо от труда рабочих в определённой организации объединённого труда, вынуть из фонда для распределения личных доходов. Любое иное решение привело бы к нарушению принципов распределения по труду и тем самым и к нарушению общественной собственности.

Далее, автор указывает на дальнейшие пути разрешения проблемы неодинаковых условий создания дохода, связывая их с концепцией объединённого труда. Объединяя труд и средства в более широкие ассоциации объединённого труда, распределяя общие прибыли и доходы, установятся более соответствующие отношения в распределении, обоснованном на принципе распределения по труду.

В своих заключительных рассуждениях на тему проблематики распределения, автором анализируется распределение личных доходов. Подчёркивается важность общественно-экономического содержания личного дохода, истекаемого из общественной собственности на средства производства, чтобы в конце своего доклада, вкратце, указать и на критерии в распределении личных доходов.